

Het Projekt ter Herstel van Onze Industrie

'Arbeid en Solidariteit' is een mijlpaal in het FNV-beleid van de laatste tien jaar. De opstellers van de nota hebben duidelijk gekozen voor 'Het Projekt ter Herstel van Onze Industrie'. Daarmee lijken zij de lijn van de Industriebond, met wat woordelijke toegevingen aan de andere bonden, te hebben overgenomen.

Een nota met zo'n fundamentele koersverlegging vraagt om fundamentele reacties. In dit artikel probeer ik aan te geven dat het genoemde Projekt zijn doelen niet zal bereiken.

Het zal niet leiden tot solidariteit, maar tot verdeeldheid tussen werkenden onderling en tussen hen en de niet-werkenden. Een elite zou gaan profiteren van de technologische vernieuwing. De nota barst van de tegenstrijdigheden. Een economie die in de grond steeds asociaal wordt, tracht men sociaal te vernieuwen. De draai naar de marktsector wordt begeleid door verzekeringen dat dit niet ten koste mag gaan van de kollektieve sektor. Terwijl men wenst dat de FNV een brede solidaire beweging blijft, verleent men het herstel van de bedrijven en de individuele belangenbehartiging een veel grotere prioriteit.

Gezwicht voor de liberale ideologie

Drie jaar geleden pleitte de nota 'Aan de Slag' nog voor een grootscheeps plan dat honderdduizenden arbeidsplaatsen moest opleveren. De overheid zou een actieve rol moeten spelen bij het reorganiseren van de investeringen. De kollektieve voorzieningen dienden te worden uitgebreid. De vakbeweging zou investerings- en arbeidsplaatsenovereenkomsten moeten afsluiten. Financieringsbronnen werden ondermeer gezocht in de aardgas winsten, het zwart-geld-circuit en regulering van de kapitaalstromen.

Het fiasco van de PvdA in de regering Van Agt en een recessie die de werkloosheid omhoogjoeg drukten de FNV-leiding in een conservatieve houding. Een oriëntatie op de marktsector 'als kurk waar Onze economie op drijft' sijpelde door. Verdergaande 'politieke eisen' (als boven) verdwenen naar achter. Vorig jaar kwam de FNV-leiding met een Urgentieplan dat nauwelijks meer afweek van het regeringsbeleid (ietsje meer stimuleren, ietsje minder bezuinigen).

Bij deze verschuivingen heet het steevast 'dat de FNV blijft opkomen voor...'; lees: dit is minder belangrijk geworden. De strekking van de laatste nota is overduidelijk: voortdurende toegevingen aan de liberale ideologie die het Westen momenteel overspoelt. Het Projekt van de kommissie Wagner is nu ook de sociaal-demokratie aan het veroveren. De kern van zijn ideologie wordt niet in twijfel getrokken; deze moet alleen sociaal verpakt worden.

Sociale vernieuwing in een asociale economie?

Het doel van het voorgestelde beleid is de bedrijven zowel in economisch en technologisch als in sociaal opzicht te vernieuwen. Dit mag niet ten koste gaan van noodzakelijke kollektieve voorzieningen (II. 2 resolutie).

Dit voorstel komt op een moment dat wij in alle opzichten een asociale 'vernieuwing' van de economie meemaken. De liberale, ideologie is uit op een vergroting van de sociale verschillen. Het (volwaardige) werk wordt steeds ongelijker verdeeld. De rijkere worden rijker; de armen armer. De bezuinigingen hebben asociale gevolgen. Vrouwen, jongeren en buitenlanders zijn speciaal de dupe. De technische vernieuwing wordt aangegrepen om het werk te vervlakken en te disciplineren.

Het punt is dat deze ontwikkelingen *eigen zijn* aan het herstel van een economisch systeem dat van A tot Z gebaseerd is op ongelijkheid. Men kan dus niet - zoals overal in de nota gebeurt - enerzijds heel ver met de bestaande herstellpolitiek meegaan en anderzijds de asociale gevolgen hiervan niet aksepteren. Dat lijkt op een met een boot tegen de stroom inroeien, terwijl men moest weten dat men met de stroom meevaart.

Nu het harder nodig is dan ooit, blijkt geen enkel voorstel in de nota- uit te gaan van *machtvorming* op *eigen* criteria van de vakbeweging binnen en buiten de bedrijven. Nee, ze zijn gebaseerd op *samenwerking* in de ijdele hoop dat de economische criteria van de ondernemers en de sociale van de vakbeweging te verzoenen zijn. Het gevolg is een op drijfzand en tegenstrijdigheden gebaseerde strategie.

Technologie en strategie

De benadering van de nieuwe technologie, waar nu alle hoop van industrieel herstel op gericht is en die tevens het hart van de nota vormt, maakt dit duidelijk. Op dit moment bezit 'links' en deze vier strategieën:¹

THEMA - FNV KONGRES "ARBEID EN SOLIDARITEIT"

(1) De *buiten-arbeidsstrategie* neemt de technische vernieuwing voor gegeven aan. Men probeert deze niet te beïnvloeden, maar maakt wel gebruik van zijn mogelijke effecten zoals een arbeidsloos basisinkomen of drastische arbeidstijdverkorting (ATV). In Nederland met zijn *relatief* hoge en talrijke uitkeringen heeft deze benadering een zekere aantrekkingskracht.

(2) De *Innovatie- en participatiestrategie* neemt actief deel aan de vernieuwing en probeert aan te geven dat het erbij betrekken van werknemers de vernieuwing beter en sneller doet verlopen. Er moet dus niet alleen oog zijn voor de economische motieven van het management maar ook voor de sociale van de werknemers.

(3) De *interne-kontrolestrategie* gaat een stap verder. Er wordt geprobeerd controle uit te oefenen op de vernieuwing met eigen vakbondskriteria. Hier zijn beperkte en radicale varianten van. De eerste wil medezeggenschap en aandacht voor de kwaliteit van het werk. De tweede daadwerkelijke controle van de vakbonden en omvorming van de productie (bijvoorbeeld konversie).

(4) De *externe-kontrolestrategie* wil alleen de belangen van de werkenden consequent verdedigen. Elk meedenken in het kader van vernieuwing van de onderneming wordt beschouwd als het gaan zitten op de stoel van de ondernemer. De arbeidersbeweging als geheel en de staat moeten de ontwikkeling controleren, bijvoorbeeld door arbeidstijdverkorting voor iedereen en veiligheidsvoorschriften.

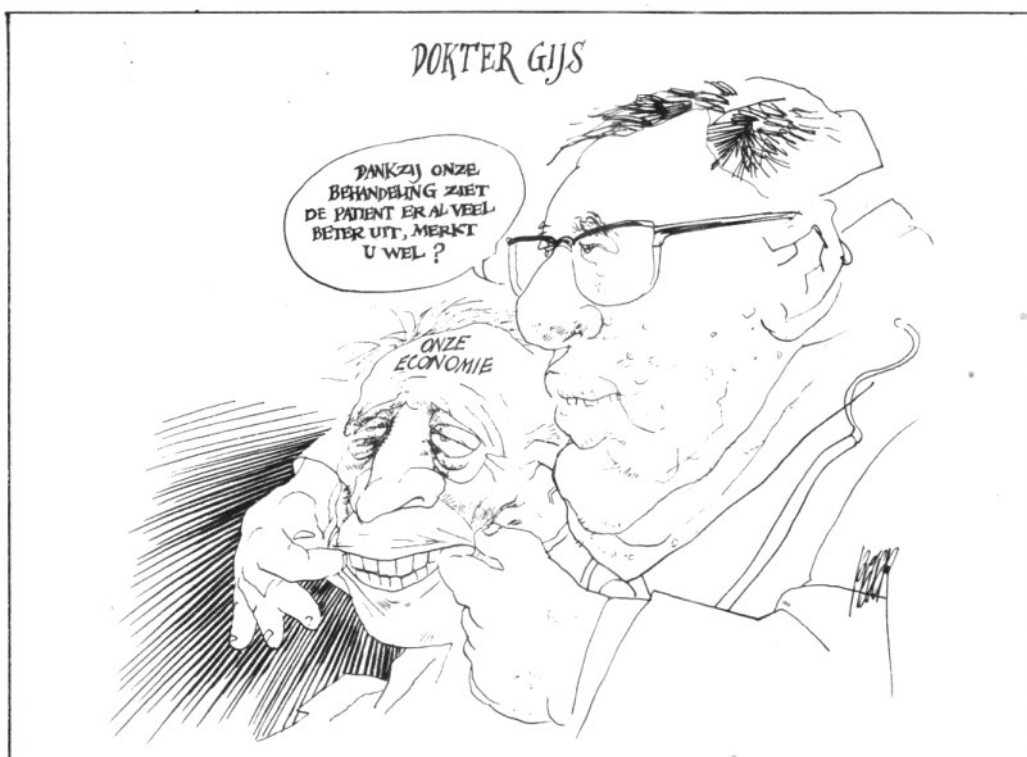
Het is duidelijk dat 'Arbeid en Solidariteit' niet kiest voor de eerste en vierde strategie. In woorden bepleit de nota een uiterst beperkte variant van interne controle. Ik zou echter

willen beweren dat zij in de praktijk zal uitdraaien op de participatiestrategie.

Een interne-kontrolestrategie is noodzakelijk. De vakbond moet naar leden bij de invoering van nieuwe technieken wat te bieden hebben. Anders wint het management zeker. De FNV-leiding vindt terecht dat de nieuwe techniek geen vloek hoeft te zijn en voor sociale doelstellingen omgevormd kan worden. Zij heeft zich echter onvoldoende gerealiseerd dat voor deze strategie een sterke onafhankelijke vakbeweging in de bedrijven nodig is. Helaas ontbreekt die in Nederland. Hier wreekt zich het feit dat de bondsleidingen in de jaren zeventig de ontwikkeling van bedrijfsledengroepen onvoldoende ruimte gegeven hebben. Sedert 5 à 10 jaar ligt het aksent in toenemende mate weer op de OR. In de nota lijkt er haast niets anders meer te bestaan. Uitbreiding van bevoegdheden wordt bepleit, maar men is al tevreden met bijvoorbeeld uitbreiding van *adviesrecht* bij winstbestemming. Allemaal volstrekt onvoldoende om tot controle te komen.

De doelstellingen bij werkgelegenheid, zeggenschap en kwaliteit van het werk zullen dus nauwelijks bereikt worden. In de praktijk zal het dan ook eerder een participatiestrategie worden die volkomen in de kaart speelt van nieuwe managementsstrategieën. Talrijke opmerkingen wijzen hier al op: de onderneming moet een 'werkgemeenschap' worden, de 'teamgeest moet versterkt worden'. Men weet het zelfs beter dan de ondernemers: die zijn niet vernieuwingsgezind genoeg geweest! (Hoofdstuk 3)

Zeker in Nederland is een combinatie van een interne- en externe controlestrategie gewenst. Het zelfstandige bondswerk in de bedrijven moet opgepakt worden om *konkrete*

THEMA - FNV KONGRES "ARBEID EN SOLIDARITEIT"

eisen te gaan stellen aan de nieuwe techniek die de bestaande macht, arbeidsplaatsen en veiligheid zo goed mogelijk beschermen en uitbreiden: herbezettingen voor ATV, informatie- en vetorechten, eisen aan beeldschermwerk. Dit soort zaken zijn vast te leggen in CAO's. De macht van de vakbeweging ligt echter ook op de A-lijn (afdelingen) en in haar samenwerken met andere bewegingen en met partijen. In de bedrijven alleen zal geen drastisch korter werken afgedwongen worden. Dit wordt in toenemende mate een algemene sociale en zelfs politieke zaak. Een wettelijke invoering van een 7-, 6-, 5-urige werkdag met behoud van koopkracht kan het doel van een zeer brede massabeweging worden. De gekombineerde controlestrategie voelt terecht aan dat deze maatschappij daar in principe de middelen voor bezit.

Nieuw korporatisme?

De FNV-leiding lijkt zich echter te gaan vastbijten in de samenwerking ter herstel van de bedrijven. Daarmee lijkt zij terug te keren naar de klassieke rol van de vakbeweging na de oorlog. Er wordt gesproken van een hernieuwd korporatisme. Inderdaad, *onderhandelingen* over 'konkrete tastbare resultaten' worden in de nota gezien als *geregeld overleg op alle nivo's*: van centrale meerjarenakkoorden tot OR-adviezen. Hierin zouden de veranderingsprocessen van de jaren tachtig en negentig gestalte moeten krijgen; aktie is hieraan ondergeschikt. Geen woord over de resultaten van dit beleid de afgelopen jaren.

Wat moeten we verwachten van technologieovereenkomsten als we ons het lot van de APO's herinneren? Die gingen nota bene over zaken die voor de bond veel hanteerbaarder waren. Wat moeten we denken van meerjarenakkoorden als we de handenbinder, het inleverkontraat van eind 1982 evalueren?

Een hernieuwd korporatisme zal echter spaak lopen en wel op het volgende. De samenwerking ter herstel van de economie in de jaren vijftig verliep zo glad omdat zij groeiende welvaart opleverde voor vrijwel de gehele bevolking. Dat zal het Projekt dat nu in de steigers staat niet doen. Dat komt door de structurele massawerkloosheid, die ook dit Projekt niet zal oplossen, en door de te verwachten ongelijke verdeling van de vruchten van technologische vernieuwing.

Technologie: wie profiteert?

Het is onwaarschijnlijk dat de enorme waarde die de nieuwe industrie zal produceren omgezet zal worden in drastische ATV en allerlei sociale voorzieningen. Daarvoor zou een structurele verandering in de verhoudingen van eigendom en beheer van de bedrijven noodzakelijk zijn: onteigening en socialisering in het kader van een economisch plan. Wat we nu zien gebeuren is juist een steeds ongelijkere verdeling van werk en produktiviteit. Het zijn de monopolies, de banken, de bewapeningsindustrie en in het algemeen de rijken die profiteren. De arbeidsproduktiviteit, die zelfs tijdens de recessie 1980-1983 met procenten steeg, heeft de vakbeweging nu al vele jaren laten zitten. De bezitters beleggen deze in het buitenland of in rationalisering die arbeidsplaatsen vernietigen.

Toch is het hele voorgestelde FNV-beleid gebaseerd op de verwachting dat via ATV en via een andere premieheffing de waarde van de technologie verdeeld zal worden.

Maar wat zal de werkelijkheid zijn? De nota wil 2½% ATV per jaar tot 1990. Daarvoor hoeven enkel de laagstbetaalden via de belastingen in hun inkomen beschermd te worden. En dat is het eerste bod! Zo zal ATV bij de werkenden gelijk blijven staan met inleveren en zal er niets van terecht komen. Terwijl zelfs een 32-urige werkweek onvoldoende is om het arbeidsaanbod tegen die tijd op te vangen. Als het korter werken niet met behoud van koopkracht opgeëist wordt zal de beweging ervoor niet sterk genoeg zijn. (De Duitse staking zou bijvoorbeeld niet eens begonnen zijn!) 'Arbeid en Solidariteit' zal dan in de praktijk enkel behoud van arbeid voor de werkenden betekenen en dus verdeeldheid met niet-werkenden.

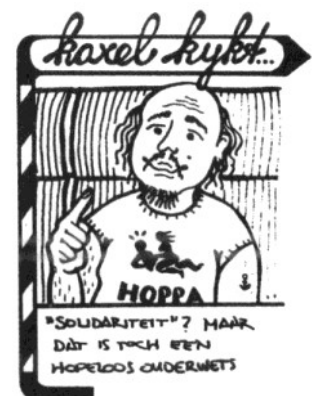
In vele opzichten wordt door dit beleid niet solidariteit maar concurrentie bevorderd. Hoe valt bijvoorbeeld versterking van de concurrentiekracht van Europa op de wereldmarkt te rijmen met ontwikkeling van de Derde Wereld? Door ons de hoogwaardige en hen de laagwaardige produktie te geven? Hoe moeten de kleine, arbeidsintensieve bedrijven, die bepleit worden, de concurrentie met de hoogtechnologische anders volhouden dan via veel lagere lonen, zoals nu in Japan bijvoorbeeld het geval is?

Het voorstel om de premieheffing voortaan te berekenen op de toegevoegde waarde van de bedrijven is strijdig met het uitgangspunt van de nota: het is geen bevordering, maar een rem op de technologische vernieuwing. Natuurlijk is een heffing op arbeid een achterhaalde zaak en is deze eis als zodanig niet onjuist. Maar het is een lapmiddel, een verkapte verhoging van de belasting voor bedrijven die erg weinig zal opleveren. Vooral multinationals kennen talloze truiks om dit te ontduiken. Desnoods zullen ze elders investeren.

Kortom, met dit beleid kan men verwachten dat de enorme verhoging van de produktiviteit zich zal vertalen in nog grotere werkloosheid en een groeiende ongelijke verdeling.

Enge of brede vakbeweging?

De gewenste economische zelfstandigheid van individuen zal het in elk geval ook niet opleveren. De FNV-leiding blijkt dit in te zien: op de korte termijn moet het draagkracht- en dus kostwinnersbeginsel voor de laagste inkomens bij de belastingen blijven bestaan; jongeren moeten maar genoeg nemen met (loon voor) 32 uur (= -20%). Dit zijn teke-

THEMA - FNV KONGRES "ARBEID EN SOLIDARITEIT"

nen aan de wand. Het heet dat er offers gebracht moeten worden voor het herstel van Onze ekonomie. Het feit dat de FNV voor van alles en nog wat in de kollektieve sektor 'blijft opkomen' kan niet verhullen dat dit minder prioriteit gekregen heeft: 'De veranderingsprocessen van de jaren tachtig en negentig zullen zich voor een belangrijk deel in de ondernemingen afspelen.' 'Politieke besluitvorming' komt op de tweede plaats. (Hoofdstuk 6) Terwijl algemene sociale en politieke oplossingen op dit moment toch geboden zijn. Want wat hebben we aan perfect draaiende ondernemingen als de werkloosheid structureel onoplosbaar wordt, vele vrouwen, jongeren en ongeschoolden geen kans meer op betaald werk krijgen en het milieu verpest wordt?

De massabeweging heeft zich in de jaren zeventig ontwikkeld tot een bredere sociale beweging. Sociale kwesties, emancipatie, vredes- en milieustrijd kregen meer aandacht. De prioriteiten van deze nota leiden onherroepelijk tot de weg terug naar de enge direktebelangenbehartigersvakbeweging. Dat zal wel gepaard gaan met grote conflicten tussen en binnen bonden. De problemen tussen industrie- en ambtenarenbonden van vorig jaar zijn daar slechts voortekenen van. Zou zo'n vakbeweging - een sociaal - verzekeringsinstituut in de brede zin - echt het ledenverlies kunnen stoppen? Weinig kans! Het afhaken van grote groepen vrouwen, jongeren en uitkeringsgerechtigden is waarschijnlijker. De massa van de leden die de bond als een verzekering zien kunnen ook elders terecht. Er zijn aanwijzingen genoeg dat leden weglopen omdat de bond te weinig doet of greep op de gebeurtenissen heeft. AbvaKabo en ABOP hebben getoond met akties vele duizenden leden te kunnen winnen. Dan *zien* de mensen dat de bond iets voorstelt.

De bonden in de FNV die de afgelopen tijd een ander geluid hebben laten horen, zoals de Voedingsbond, de bonden uit de kollektieve sektor. De organisaties van vrouwen, jongeren en uitkeringsgerechtigden en de groeiende oppositie in de Industriebond tegen de lijn Visser c.s. zullen nu een alternatief moeten ontwikkelen.

¹ A. van Asch en R. Vreeman, 'Vakbeweging en nieuwe technologieën' in: Te Elfder Ure 33, mei 1983

Jan van Dijk
(AbvaKabo, Utrecht)